

STANOVNIŠTVO PAKOŠTANA OD SREDINE 15. DO POČETKA 17. STOLJEĆA *

Kristijan JURAN
Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru
Zadar, Hrvatska

UDK: 314(497.5 Pakoštane)“14/16“
DOI: 10.21857/yl4okf5ge9
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 20. lipnja 2022.

Dosadašnja je historiografija stariju demografsku povijest Pakošтана (do početka 17. stoljeća) problematizirala na temelju tri arhivska vrela: ugovora o obnovi naselja iz 1597. te popisa glavara obitelji iz 1608. i 1610. godine. U njima su prepoznati doseljenici koji su obilježili novu etapu, moglo bi se reći i novi početak, pakoške povijesti, nakon gotovo četiri desetljeća demografskog prekida, uzrokovanog turskim pustošenjem na početku Ciparskog rata (1570.). Neodgovorenim je pak ostalo pitanje tko su bili žitelji Pakošтана prije 1570. godine. Odgovor ćemo ponuditi u ovom radu, posvećujući se ujedno revalorizaciji vijesti iz 1597., 1608. i 1610. godine. Uz to, posebno ćemo razmotriti slučaj jedne kriminalne istrage odnosno sudskog postupka protiv šestorice Pakošтанaca, kako zbog pregleda lokalne antroponimije tako, pa i više, zbog oslikavanja neizvjesne svakodnevice na mletačko-osmanskom pograničju koja je u promatranom razdoblju odlučujuće utjecala na demografske procese ne samo u Pakošтанima nego i na čitavom sjevernodalmatinskom priobalju.

Ključne riječi: Pakoštane, stanovništvo, migracije, kasni srednji vijek, rani novi vijek, mletačko-osmansko pograničje, Biograd, otok Murter, Zlosela.

UVOD

O povijesti Pakošтана u kasnom srednjem vijeku i susljednom razdoblju obilježenom osmanskim ugrozom (15. – 17. st.) malo se pisalo. To malo, no temeljno, svodi se na poglavlja o Pakošтанima u znanstvenim radovima „Biogradsko-vransko primorje u doba mletačko-turskih ratova“ i „Srednjovjekovna sela vranskoga distrikta (od 1409. do dolaska Osmanlija)“. Prvome je autor Amos Rube Filipi, a potonji je nedavno napisala Ivna Anzulović.¹

* Rad je napisan u sklopu projekta „Modrave – kulturni krajolik u povijesnoj perspektivi“ koji financira Sveučilište u Zadru pod brojem IP.01.2021.06.

¹ Amos Rube FILIPI, Biogradsko-vransko primorje u doba mletačko-turskih ratova, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 19, Zadar, 1972., 465 – 470; Ivna ANZULOVIĆ, Srednjovjekovna sela vranskoga distrikta (od 1409. g. do dolaska Osmanlija), u: *Braća Vranjani i vransko područje tijekom povijesti. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Braća Vranjani i vransko područje tijekom povijesti održanog u Biogradu 25. travnja 2014.*, Zadar, 2017., 122 – 125.

Suzimo li pak historiografske okvire na dosad poznate vijesti o stanovništvu Pakoššana u periodu kojim se u ovom radu bavimo, uočiti ćemo tri temeljna, u literaturi objavljena i raščlanjena demografska vrela. Filipi je tako detaljno analizirao ugovor o demografskoj obnovi Pakoššana iz 1597., Roman Jelić objavio je popis stanovnika naselja kopnenog dijela zadarskog teritorija iz 1608., dok je Zdenko Dundović donio popis stanovnika tih istih naselja, među kojima naravno i Pakoššana, iz 1610. godine.² Grozdana Franov-Živković također se bavila pakoškom povijesnom demografijom, ali na temelju nešto kasnijih vrela (od kraja 17. st.), nastojeći ujedno prepoznati tragove kontinuiteta između rodova odnosno prezimena zabilježenih 1597. i 1608. te onih iz dokumenata nastalih od 1690. godine nadalje.³ Iz postojeće se literature može razabrati da je period od početka Ciparskog rata 1570., kada su Pakoššane opustošene i raseljene, do obnove naselja 1597. svojevrsna demografska razdjelnica; naime, o stanovništvu Pakoššana prije 1570. gotovo da i nema vijesti, dok s doseljenicima koji obnavljaju naselje 1597. započinje novo razdoblje demografske stabilizacije, premreženo, doduše, mnogim nepoznanicama, pri čemu mislimo na oku nevidljive (mikro) migracijske procese i neustaljenost prezimenâ (primjerice, neka od prezimena iz 1597. nisu posvjedočena u popisima iz 1608. i 1610.). U ovom ćemo radu stoga najprije pokušati usustaviti vijesti o stanovnicima Pakoššana u 15. i 16. st. (do Ciparskog rata) na koje smo naišli iščitavajući arhivske spise zadarske i šibenske provenijencije. Taj ćemo dio rada kronološki podijeliti u dva poglavlja, od kojih se jedno zaustavlja na 1540., dok se drugo bavi periodom između 1540. i 1570. godine. Pritom ćemo se posebno osvrnuti na spise jedne kaznene parnice iz 1552., prvenstveno zbog toga što je u njima imenom i prezimenom identificiran veći broj pripadnika pakoške seoske zajednice, ali još više iz razloga što slikovito i s mnogo detalja uprizoruju jedan aspekt svakodnevice na sjevernodalmatinskoj dionici mletačko-osmanskog pograničja. Potom ćemo nanovo razmotriti ugovor o obnovi Pakoššana iz 1597. te na taj način dodatno rasvijetliti odnose između njegova prezimenskog korpusa i onih iz popisa 1608. – 1610., služeći se ujedno nekim drugim vrelima toga razdoblja.

² A. R. FILIPI, Biogradsko-vransko primorje, 465 – 467; Roman JELIĆ, Stanovništvo kopnenog dijela zadarskog područja 1608. i 1695., *Zadarska revija*, god. XXXIV, br. 6, Zadar, 1985., 555 – 573; Zdenko DUNDOVIĆ, Popis stanovništva kopnenog dijela zadarskog okružja iz 1610. godine, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 61, Zadar, 2019., 259 – 305.

³ Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Prezimena mjesta Pakoššane u 17. i 18. stoljeću na temelju glagoljske Knjige duša, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 55, Zadar, 2013., 59 – 92.

STANOVNIŠTVO PAKOŠTANA DO MLETAČKO-OSMANSKOG RATA 1537. – 1540.

U srednjem su vijeku Pakoštane pripadale vranskom distriktu. Zajedno sa susjednim naseljima Zablaćem, Poškaljinom i Piranama činile su Zablačku župu.⁴ Godine 1409. čitav je vranski distrikt postao dijelom zadarskog teritorija, kojim je upravljala mletačka komora u Zadru.⁵ Prema zadarskom katastru iz 1421. u Pakoštanima je bilo 16 ždrijebova zemlje, od kojih je u određenom trenutku između 1421. i 1446. (riječ je o podatku koji je naknadno upisan u katastru) njih deset bilo naseljeno, u što je ubrojen i ždrijeb na kojemu je stanovao neki svećenik.⁶ Temeljem državne investiture Pakoštane su 1446. postale posjed odnosno feud zadarske plemićke obitelji Karnarutić.⁷ Čini se da su oni svoju feudalnu stečevinu rado davali u zakup, pa je tako 1456. čitavo selo Pakoštane od Katarine, udovice Marina Karnarutića, zakupio zadarski trgovac Nikola Chochari,⁸ dok su potkraj 15. stoljeća od Katarinina sina Bernardina selo zakupili najprije zadarski građanin Alberto de Garanceriis i zablacki svećenik don Jakov, da bi 1495. polovicu Pakoštana zakupio Šibenčanin Ivan Tihčić.⁹

U Pakoštanima, dakle, od 1446. žive kmetovi i težaci na feudu svojih gospodara Karnarutića. Ako je suditi po našem dosadašnjem uvidu u neobjavljenu arhivsku

⁴ I. ANZULović, Srednjovjekovna sela, 156 – 160. Nad ostacima nekadašnje župne crkve sv. Marije i njezina groblja u Zablaću (lokalitet Crkvina) posljednjih je godina obavljeno više arheoloških zahvata, popraćenih odgovarajućim znanstvenim interpretacijama: Josipa BARAKA, Pakoštane – Crkvina, rezultati arheoloških istraživanja, u: *Zbornik o Luji Marunu. Zbornik radova sa znanstvenog skupa o fra Luji Marunu u povodu 150. obljetnice rođenja (1857. – 2007.)*, Skradin – Knin, 7. – 8. prosinca 2007., ur. Ž. Tomičić i A. Uglešić, Šibenik – Zadar – Zagreb, 2009., 182 – 193; Jure ŠUČUR, Dario BRAJKOVIĆ, Željka BEDIĆ, Vlasta VYROUBAL, Pakoštane – Maksanova gomila, a newly discovered necropolis of kamici (stećci), u: *Life and Death in Mediaeval and Early Modern Times. Proceedings of the 5th International Scientific Conference of Mediaeval Archaeology of the Institute of Archaeology Zagreb, 6th and 7th June 2018*, ur. S. Krznar, T. Sekelj Ivančan, J. Belaj i T. Tkalčec, Zagreb, 2020., 215 – 238.

⁵ Tomislav RAUKAR, *Zadar u XV. stoljeću*, Zagreb, 1977., 45.

⁶ Stjepan ANTOLJAK, Zadarski katastr XV. stoljeća, *Starine JAZU*, Zagreb, 1949., 392; I. ANZULović, Srednjovjekovna sela, 123 – 124. Filipi donosi podatak, pozivajući se pritom na Antoljaka, da je 1453. u Pakoštanima živjelo sedam obitelji, što u svoj rad preuzima i Franov-Živković. Pretpostavljamo da je Filipi pogrešno protumačio dio teksta zadarskog katastru koji se odnosi na Pakoštane (A. R. FILIPI, Biogradsko-vransko primorje, 467; G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Prezimana mjesta Pakoštane, 62).

⁷ Stjepan ANTOLJAK, Nekoliko primjera o postojanju feuda u zadarskoj kopnenoj regiji iza 1409. godine, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 16, br. 7, Zadar, 1977., 164 – 168; I. ANZULović, Srednjovjekovna sela, 124.

⁸ Hrvatska – Državni arhiv u Zadru (dalje: HR-DAZD), *Bilježnici Zadra* (dalje: BZ), Iohannes de Calcina (dalje: I. de Calcina), busta (dalje: b.) V, svezak (dalje: sv.) VIII/1, IIIIr-v.

⁹ HR-DAZD, BZ, Antonius Barba (dalje: A. Barba), b. I, sv. I/K, 46r-47r; Hrvatska – Državni arhiv u Šibeniku (dalje: HR-DAŠI), *Bilježnici Šibenika* (dalje: BŠ), kutija (dalje: kut.) 23/III, sv. b, 69r.

građu, vijesti o pakoškim kmetovima i težacima do sredine 15. stoljeća doista su iznimne. U jednoj ispravi iz 1384. spominju se dvojica Pakoštanaca: Ozreta pok. Medoša i Vlatko, sin Radovana.¹⁰ Pola stoljeća kasnije, točnije 1435., Juraj Rožić iz Pakošтана (*Iuray Rosich de villa Pacoschiane*) kupuje lađu (copul) od nekog Dubrovčanina.¹¹ I to je sve. Za demografske podatke iz druge polovice 15. stoljeća ne može se kazati da su iznimni, jer je još uvijek riječ o siromašnom korpusu. Tako se u periodu između 1460. i 1497. kao stanovnici Pakošтана spominju, kronološkim redom: Radojko Stipanović, Grgur Rogojević, Juraj Budanović i njegov sin Grgur, Martin Melaić, Margita, žena Šimuna Murgaša, i njezina kći Cvita, Mihovil Vukašinić, Bjanke (!) Čegunić (*Bianche Chegunic*), Miladin Grgurević, Pavao Budanović, Marko Cvitić, Lovre Ljubojević, Marko Tomasović, Radin Budanović, Radić (*Raditius*) Dobroslavić i Lucija, kći Dijana¹² Figulinića.¹³ Razmotrimo li kontekste njihova spomena, uzimajući pritom u obzir i opće povijesne okolnosti u kojima je tada egzistiralo dalmatinsko selo (nedostatak radne snage, izloženost razbojništvu, mletačko-hrvatske razmirice, osmanska ugroza i s tim povezane mikromigracije), može se zaključiti da je demografski korpus Pakošтана tijekom 15. stoljeća nestabilan, promjenjiv i u potrebi stalne revitalizacije. Ako za Martina Melaića iz Pakošтана, koji 1463. prodaje vinograd unutar katastarskih granica Pećarovaca,¹⁴ možemo samo s nesigurnošću pretpostaviti da je ranije živio u Pećarovcima, primjeri braće Vukašinić, od kojih je jedan stanovnik Pakošтана, a drugi žitelj Srima u šibenskom distriktu, te Pakoštanca Bjanke Kegunića i njegova nećaka, također šibenskog distriktualca, Ratka iz Putičanja, nedvojbeno svjedoče o mikromigracijskim procesima.¹⁵ Još se zornije ti procesi odražavaju u ugovoru iz 1491., kojim je Lovre Marić iz Veterinića uzeo za svoga kmeta Lovru Ljubojevića iz Pakošтана, predavši mu u posjed ždrijev zemlje, s kućama, poljoprivrednim oruđem i stokom, na kojemu je dotad sa svojom obitelji stanovao. Marić je, naime, zbog nekih svojih poslova morao otići u Senj, a Ljubojević je po ugovoru imao pravo

¹⁰ HR-DAZD, BZ, Articutus de Rivignano, b. I, sv. I, 42r.

¹¹ HR-DAZD, BZ, Nicolaus de Ho, b. jedina, sv. I/4, 130v.

¹² Nesigurno čitanje imena.

¹³ HR-DAŠI, BŠ, kut. 16/IV, sv. h, 3v; HR-DAZD, BZ, I. de Calcina, b. VI, sv. IX/1, Iv; HR-DAZD, BZ, Iohannes de Salodio, b. I, sv. I/5, 17v-18r; HR-DAZD, BZ, Ieronimus Urbani, b. jedina, 8r-9r; HR-DAŠI, BŠ, kut. 16/V, sv. e, 42v; HR-DAŠI, BŠ, kut. 22, sv. 12a, 17r; HR-DAZD, BZ, Presbiter H. Vidolich, b. jedina, sv. I/8, 54r, 13. X. 1490.; HR-DAZD, BZ, I. de Calcina, b. VII, sv. XIII/5, 216r-v; HR-DAZD, BZ, A. Barba, b. I, sv. I/J, 44v-45r; HR-DAZD, BZ, A. Barba, b. II, sv. II/3, 25r i sv. II/1/C, 4v.

¹⁴ HR-DAZD, BZ, Iohannes de Salodio, b. I, sv. I/5, 17v-18r.

¹⁵ HR-DAŠI, BŠ, kut. 16/V, sv. e, 42v; HR-DAŠI, BŠ, kut. 22, sv. 12a, 17r.

da se u slučaju rata privremeno vrati u Pakoštane, ali da ujedno nastavi obrađivati zemlje u Veterinićima (!).¹⁶

Razloge demografskim oscilacijama i migracijama na užem vranskom i širem zadarskom odnosno dalmatinskom području dobrim dijelom treba tražiti u sve neizvjesnijim prilikama nakon pada Bosne u osmanske ruke 1463. godine.¹⁷ Izloženost vranskog područja osmanskoj ugrozi posebno je bila izražena tijekom mletačko-osmanskog rata 1499. – 1502., nakon čega je nastupilo relativno mirno razdoblje, da bi 1520. uslijedili novi snažniji osmanski upadi.¹⁸ Stoga je razumljiv nastavak trenda iseljavanja i useljavanja u Pakoštane i tijekom perioda od 1500. do 1540., omeđenog dvama mletačko-osmanskim ratovima. O tom periodu svjedoče i nešto brojnija arhivska vrela. Dobar pregled nastanjenosti Pakoštana nakon rata 1499. – 1502. pružaju dokumenti iz 1503. – 1505. u kojima su posvjedočena osmorica glavara pakoških obitelji: Toma Baderlić Stipanov (Toma Kovačić), Pavao Katin pok. Luke, Petar Klaričić pok. Šimuna, Matej Ljubojević pok. Milića, Nikola Biljaković, Grgur Budanović, Mateša Milićević¹⁹ i Matej Radojković.²⁰ Evo i neposrednih vijesti o migracijama: 1504. Antun Ljubojević, stanovnik sela Žanice (*Xaniza*), prodaje vinograd u Pakoštanima; 1508. Katarina, udovica Rade Jeličića iz Pakoštana, daruje svoja dobra Filipu Kreškoviću iz Pirana, novom stanovniku Pakoštana; 1514. Toma Zrnić iz Pakoštana stanuje u Ankoni; 1516. Juraj Grubčić iz Pakoštana obvezuje se stanovati kod svoga punca Petra Meštovića iz Oštrice; 1517. Marko Stojanić zvani Šćarba (*Schiarba*), odnedavno stanovnik Pakoštana, uzima na obradu dva gonjaja zemlje u predjelu *Priblacie*; 1522. Grgur pok. Radoslava Radićevića iz Poljica stanuje u Pakoštanima; 1535. Toma Maratović reč. Jurjević iz Pakoštana, stanovnik Zadra, nasljednik je polovice dobara svoga pokojnog brata ser Frane, koji je umro u Veroni.²¹

¹⁶ HR-DAZD, BZ, I. de Calcina, b. VII, sv. XIII/5, 216r-v.

¹⁷ Tomislav RAUKAR, Ivo PETRICIOLI, Franjo ŠVELEC, Šime PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom. Prošlost Zadra – Knjiga III* (dalje: T. RAUKAR i dr., *Zadar pod mletačkom upravom*), Zadar, 1987., 70 – 71.

¹⁸ Seid M. TRALJIĆ, Vrana i njezini gospodari u doba turske vladavine, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 18, Zadar, 1971., 348 – 350.

¹⁹ Postoji mogućnost da je Mateša Milićević istovjetan Mateju Ljubojeviću pok. Milića.

²⁰ Izvori su redom: HR-DAŠI, BŠ, kut. 23/V, sv. d, 117r; HR-DAZD, BZ, Antonius de Zandonatis (dalje: A. de Zandonatis), b. I, sv. I/D, 42r, 55r; HR-DAZD, BZ, A. Barba, b. II, sv. II/1/M, 33r-v i sv. II/1/N, 3v, 32v.

²¹ Izvori su redom: HR-DAZD, BZ, A. de Zandonatis, b. I, sv. I/1D, 42r i sv. I/1K, 40r; HR-DAZD, BZ, A. de Zandonatis, b. I, sv. I/4, 24. VIII. 1514; HR-DAŠI, BŠ, kut. 23/VII, sv. g, 23r; HR-DAZD, BZ, Simon Corenichius, b. I, sv. I/9, 12. II. 1517.; HR-DAZD, BZ, Petrus de Pago (dalje: P. de Pago), b. III, sv. III/1/a, 6r-v; HR-DAZD, BZ, Petrus de Bassano (dalje: P. de Bassano), b. I, sv. I/D, 3v.

Na mikromigracije upućuju i zajedničke značajke prezimskih korpusa Pakošтана i njemu susjednih naselja. Moguće je tako da su Toma Maratović, posvjedočen 1531. kao stanovnik Zablaća,²² i prije spomenuti Toma Maratović reč. Jurjević iz Pakošтана zapravo jedna te ista osoba. Je li tako i u slučaju Andrije Pribčića iz Zablaća (1531.) i njegova imenjaka odnosno prezimenjaka Andrije Pribčića iz Pakošтана (1534.)?²³ Pripadaju li Juraj i Marko Penezić iz Vrbice (1509.) te Matej i Pavao Pinezić iz Pakošтана (1513. – 1533.) istom rodu?²⁴ Kako protumačiti vijesti koje govore o Petru Keriću iz Gorice (1512.), Petru Keriću iz Pakošтана (1517.) te Luciji, udovici Perula Kerića iz Gorice?²⁵ Što pak reći o odnosu između Jurja Paića iz Jelšana (1512.), Jurja Paića iz Pakošтана (1532.) i Jurja Paića iz Podvršja (1534.)?²⁶ Radi li se o jednoj, dvije ili tri osobe? Je li nadalje pakoški Paić istovjetan Jurju Baiću, kojega 1532. Donat Karnarutić uzima za svoga kmeta na selište u Pakošтанima, gdje je ranije stanovao stanoviti Radojko? Za jasnije nam odgovore nedostaje čvršćih argumenata. Ostanemo li još koji redak na Paiću/Baiću, lako ćemo pomisliti i na to da se pakoški Juraj Paić u drugim ispravama bilježi kao Juraj Grubčić ili Juraj Meštrović! Naime, Juraj Grubčić, sin Pavla iz Pakošтана i suprug Stane, kćeri Petra Meštrovića iz Oštrice u šibenskom distriktu, obvezao se 1516. pismenim ugovorom da će narednih 15 godina živjeti kod punca u zajedničkom domaćinstvu. Slučajno ili ne, upravo 15 godina nakon sklapanja toga ugovora Juraj Paić prvi je put spomenut kao stanovnik Pakošтана. K tomu, prezime odnosno patronim Paić očito potječe od imena Pavao/Pave, a to je ime nosio otac Jurja Grubčića. Je li se Grubčić doista nakon isteka roka iz navedenog ugovora iz Oštrice vratio u Pakošтанe? Čini se da jest, što neizravno potvrđuju dvije isprave iz 1540. i 1550., u kojima se, pretpostavljamo, spominje Jurjeva kći Katarina. Naime, 1540. šibenski svećenik Ivan Keušević u ime svoje služavke Katarine, kćeri Jurja Meštrovića iz Pakošтана, dao je na obradu Marku Dehanoviću iz Betine dva gonjaja vinograda na području Oštrice,²⁷ dok je deset godina poslije Katarina, kći pok. Jurja Paića „s otoka Pakošтана u zadarskom

²² HR-DAZD, BZ, Iohannes Michael Mazzarellus (dalje: I. M. Mazzarellus), b. I, sv. I/2A, 7v.

²³ HR-DAZD, BZ, I. M. Mazzarellus, b. I, sv. I/2A, 7v; HR-DAZD, BZ, P. de Bassano, busta I, sv. I/A, 21r.

²⁴ HR-DAZD, BZ, Iohannes Philippus Raymundus (dalje: I. P. Raymundus), b. I, sv. 1a, 3v-4r i sv. I/2, 9. IV. 1513.; HR-DAZD, BZ, I. M. Mazzarellus, b. I, sv. I/2A, 7v; HR-DAZD, BZ, A. de Zandonatis, b. II, sv. II/2B, 9. X. 1533.

²⁵ HR-DAZD, BZ, Marcus Antonius de Bassano (dalje: M. A. de Bassano), b. jedina, sv. I/E, 20. I. 1512.; HR-DAZD, BZ, P. de Pago, b. II, sv. II/4, 34v-35r; HR-DAZD, BZ, M. de Zandonatis, b. jedina, sv. I/5, 16. X. 1534.

²⁶ HR-DAZD, BZ, M. A. de Bassano, b. jedina, sv. I/E, 20. I. 1512.; HR-DAZD, BZ, I. M. Mazzarellus, b. I, sv. I/2A, 65r; HR-DAZD, BZ, P. de Bassano, b. I, sv. I/B, 22v.

²⁷ HR-DAŠI, BŠ, kut. 29/IV, sv. a, 163r.

distriktu“ (!) (*de insula Pachoschiani districtus Hiadre*), stanovnica Šibenika, prodala tom istom Dehanoviću vinograd u Trstenicama, također na području Oštrice.²⁸ Na temelju tih vijesti doista se može zaključiti da su Juraj Paić, Juraj Meštović i Juraj Grubčić ista osoba. To što je Juraj zabilježen i s prezimenom svoje supruge (Meštović) očit je odraz njegova privremenog priženičkog statusa i petnaestogodišnjeg boravka u Oštrici.

Malo je pak vijesti o obiteljima koje su opstajale u Pakoštanima generacijama. Jedini je očit primjer obitelj Budanović, čiji se pripadnici spominju u periodu od 1462. do 1519. godine.²⁹ Budući da su prezimena u to doba još uvijek neustaljena te da imensku formulu nerijetko čine osobno ime i patronim (ime po ocu), postoje i primjeri koji nisu toliko očiti; drugim riječima, može se pretpostaviti, primjerice, da je Matej Radojković (1505.) potomak Radojka Stipanovića (1460.),³⁰ a jednako bi tako Radić Miladinović (1531.) mogao biti potomak Miladina Grgurevića (1490.).³¹

Može se na koncu ovoga poglavlja zaključiti da je tijekom završnih desetljeća 15. i početnih desetljeća 16. stoljeća pakoški demografski korpus bio vrlo krhke i nepostojane strukture, da su migracijski procesi bili vrlo izraženi, ali i da se život u naselju ipak odvijao u kontinuitetu. Razložno je pritom pretpostaviti da je bilo kraćih prekida naseljenosti u vrijeme osmanskih upada ili u najkritičnijim momentima mletačko-osmanskog rata 1499. – 1502., kao što je posve izvjesno da se stanovništvo u dobroj mjeri odmah po prestanku opasnosti vraćalo na svoja ognjišta.³² No, u susljednom razdoblju, obilježenom mletačko-osmanskim ratovima 1537. – 1540. i 1570. – 1573., doći će do dubljih demografskih rezova.

PRVA OBNOVA NASELJA: PAKOŠTANE 1540. – 1570.

Kopneni je dio zadarskog teritorija za vrijeme rata 1537. – 1540. u velikoj mjeri bio opustošen i raseljen. Žitelji toga prostora privremeno su (mnogi i trajno) izbjegli u grad, na otoke, ali i izvan zadarskog teritorija. Ista je sudbina

²⁸ HR-DAŠI, BŠ, kut. 36/III, secundus quinternus, 15v-16r.

²⁹ HR-DAZD, BZ, I. de Calcina, b. VI, sv. IX/1, Iv; HR-DAZD, BZ, A. Barba, b. II, sv. II/3, 25r; HR-DAZD, BZ, M. A. de Bassano, b. jedina, sv. I/E, 20. II. 1512.; HR-DAZD, BZ, Simon Corenichius, b. I, sv. I/5, 11. V. 1513.; HR-DAZD, BZ, A. de Zandonatis, b. I, sv. I/4, 24. VIII. 1514.; HR-DAZD, *Općina Zadar – Knez Zadra* (dalje: OZKZ), Pietro Marcello, kut. 2, 76r.

³⁰ HR-DAŠI, BŠ, kut. 16/IV, sv. h, 3v; HR-DAZD, BZ, A. Barba, b. II, sv. II/1/M, 33r-v.

³¹ HR-DAZD, BZ, Presbiter H. Vidolich, b. jedina, sv. I/8, 54r; HR-DAZD, BZ, I. M. Mazzarellus, b. I, sv. I/2A, 8r.

³² Usp. T. RAUKAR i dr., *Zadar pod mletačkom upravom*, 235 – 236.

snašla i stanovnike vranskog distrikta, pa tako i Pakošтance, što je uostalom bila neizbježna posljedica osmanskog osvajanja Vrane u travnju 1538. godine.³³ Moguće je da su Pakošтane opustjele i nešto ranije, jer ih je dva mjeseca prije pada Vrane, dakle u veljači 1538., opljačkala družina osmanskih martolosa. Taj je događaj zabilježen u ispravi šibenskog bilježnika Kornelija Boninija, gdje stoji da je martolose, dok su se povlačili s plijenom, u Tušćici nedaleko Pirovca dočekala skupina Pakošтанaca, Zloseljana (Pirovčana), Murterina i Betinjana, zarobivši njih devetoricu. Nakon nekoliko dana zarobljene su martolose predstavnici četiriju sela (Pakošтance je zastupao Radić Klaričić) u Šibeniku prodali petorici plemića za 200 dukata.³⁴

Budući da im je selo bilo opljačkano, a nedugo su nakon toga ostali i bez zaštite vranske utvrde, Pakošтancima je bilo nužno pronaći novo boravište ili barem privremeno sklonište. Jesu li se možda sklonili na otok Murter, kao što su to tijekom rata učinili Zloseljani, ili na otok Pašman, koji je zbog blizine i pripadnosti zadarskom distriktu bio povoljnije rješenje,³⁵ ili se svatko snalazio na svoj način? Iako je teško dati jednoznačan odgovor, čini se da su mnogi utočište pronašli kod rodbine ili poznanika. Prema takvom zaključku usmjeravaju nas vijesti o nekolicini Pakošтанaca koji su preselili k tazbini u Šibenik i njegovu okolicu, poput Jurja Paića (o njemu je već bilo riječi), Bartola pok. Petra Klaričića (sklopio je 1542. ugovor o zajednici sa svojim puncem Lukom Bogdašićem),³⁶ Stipana Tvrdislavljića (u svojstvu žitelja Pakošтана posvjedočen 1512., a kao Pakošтанac s prebivalištem u Šibeniku 1547.)³⁷ te Luke Klaričića (spomenut 1546. kao novi stanovnik Krapnja).³⁸ Jedina pak obitelj koju primjećujemo i u prijeratnim i u poslijeratnim Pakošтанima ona je Grgura Kovačića. Njegov otac, u ranijim izvorima znan kao Toma Baderlić, prvi je put kao stanovnik Pakošтана zabilježen 1503. godine. Bio je majstor kovač, pa otud nadimak i prezime Kovač/Kovačić. Poput Paića, Tvrdislavljića i Klaričića, bio je tazbinski povezan sa šibenskim krajem; naime, supruga mu je bila Manduša, kći Nikole Dragaića iz Srima. Sin mu je Grgur također bio srimski zet.³⁹

³³ T. RAUKAR i dr., *Zadar pod mletačkom upravom*, 210.

³⁴ HR-DAŠI, BŠ, kut. 36/I, sv. f, 44r-v.

³⁵ Valja imati na umu da se Murter i Zlosela nalaze u šibenskom distriktu.

³⁶ HR-DAŠI, BŠ, kut. 29/IV, sv. b, 142r-v.

³⁷ Pritom valja napomenuti da je bio u braku s kćeri šibenskog majstora Nikole Milojevića (HR-DAŠI, BŠ, kut. 30/IV, sv. c, 90r i kut. 28/II, sv. e, 3r).

³⁸ HR-DAŠI, BŠ, kut. 30/IV, sv. b, 119v.

³⁹ HR-DAŠI, BŠ, kut. 29/II, sv. a, 48v.

Ugovori između Karnarutića i Murterina iz 1548.

Ako je Grgur Kovačić doista u periodu 1540. – 1548. živio u Pakoštanima, vjerojatno nije imao mnogo susjeda. Naime, dva ugovora iz 1548. sugeriraju da su Pakoštane već neko vrijeme (barem većim dijelom) bile nenaseljene i zapuštene, jer su tada zadarski plemići Bernardin i Petar Karnarutić šestorici Murterina – Grguru Vodanu, Mateju Ratkiću, Jurju Politkoviću, Ivanu Dikoju te braći Luki i Ivanu Cvituloviću – dali na obradu šest pakoških ždrijebova zemlje, na kojima su nekada stanovali Marko Cvitić, Marko *Scherba*, braća Milbratević, sinovi pok. Mile, pok. Stipan *Criçach* i Bulica. Murterini su obećali da će se na tim ždrijebovima nastaniti te da će obnoviti vinograde kod jezera i mora, a zauzvrat će prvih pet godina biti oslobođeni podavanja od mošta i voća.⁴⁰ Obveza pak podavanja od žita i malih živina trebala je nastupiti u trenutku kada u selo dođe župnik. Sve nas to usmjerava zaključku da su Pakoštane od rata 1537. – 1540., točnije od 1538. do 1548. bile nenaseljene ili da je u njima nakon rata boravila tek nekolicina stanovnika, uključujući Grgura Kovačića. To znači da je najveći dio prijeratnih stanovnika trajno odselio ili možda stradao tijekom osmanskih upada. Zasižno nećemo pogriješiti ako kažemo da su sporoj poslijeratnoj obnovi naselja „kumovali“ uskoci, koji su iz obližnjih uvala tijekom 1543., 1544. i 1545. godine upadali u podgrađe Vrane i okolna turska sela. Reakcije sultanova dvora i pokrajinskih osmanskih vlasti svodile su se na upućivanje pritužbi, na što su Mlečani istančanim diplomatskim rječnikom odgovarali da su od uskočkih upada više stradavali duždevi negoli sultanovi podanici.⁴¹

Postavlja se pitanje iz kojih su razloga stanovnici obližnjeg otoka Murtera, dakle iz sigurnosti svoje otočke izolacije, iskazali nakanu za preseljenjem na egzistencijalno neizvjesnije kopno. Potječu li njih šestorica iz obitelji s većim brojem muških potomaka odnosno proširenih obitelji, koje su mogle sebi priuštiti takav oblik ekonomske ekspanzije? To pitanje, odnosno društveno-gospodarske impulse koji su doveli do ugovora između Karnarutića i šestorice Murterina, nastojat ćemo rasvijetliti drugom prilikom, a ovdje je bitno uočiti da je zapravo riječ o prvim naznakama buduće murtersko-betinske teritorijalne ekspanzije na Modrave, krševit predio na „ničijoj zemlji“ između Pakoštana i Zlosela, gdje su se tijekom 17. stoljeća sukobili gospodarski interesi pakoške, murterske i betinske seoske zajednice.⁴²

⁴⁰ HR-DAZD, BZ, Iohannes a Morea, b. jedina, sv. I/2, 10v-11v.

⁴¹ Bogumil HRABAK, Uskočko i tursko pustošenje severne Dalmacije 1540. – 1570. godine, *Zbornik Matice srpske za istoriju*, sv. 35, Novi Sad, 1987., 16 – 19.

⁴² Kristijan JURAN, *Otok Murter u 16. i 17. stoljeću*, Murter, 2017., 62 – 66.

Izgon šestorice pakoštanaca 1552.

U neznatnom korpusu vijesti o Pakoštanima i njegovim žiteljima u periodu od 1548. do 1570. nismo primijetili Murterine koji su sudjelovali u sklapanju ugovora s Karnarutićima. Izuzetak bi mogao biti Ivan Dikoj(e) (o njemu će još biti govora). Drugim riječima, čini se da ugovor uopće nije bio realiziran, a razlog bi tomu trebalo tražiti u (ne)prilikama uz mletačko-osmansku granicu, posebice u neriješenom statusu morlačkih zajednica koje su boravile u zapuštenim pograničnim naseljima. Naime, velik je broj osmanskih Morlaka tijekom rata 1537. – 1540. prešao na mletačku stranu, od kojih je dio preseljen u Istru, dio se vratio pod Osmanlije, dok je dio ostao na zadarskom teritoriju.⁴³ Tijekom 1547. i 1548. osmanske su pokrajinske vlasti svoje bivše podanike nastojale privoljeti na povratak, što je dovelo do rasprave u mletačkom Senatu koji je konačno 1549. dopustio Morlacima da uz povoljne uvjete koriste zemlje i pašnjake u pograničnim naseljima zadarskog distrikta. Među tim je naseljima u senatskoj odluci spomenuto i Pakoštanima susjedno Zablacé.⁴⁴ Pod spletom opisanih okolnosti ne bi bilo neobično da su Murterini odustali od svojih ugovornih obveza ili da su Karnarutići potražili drugo rješenje za popunjavanje ispražnjenih pakoških selišta. Nešto se od toga očito dogodilo, jer se u spisima jedne kaznene parnice iz 1552. spominju Pakoštanci koji su drugim izvorima, pa tako i ugovoru iz 1548., nepoznanica. Stoga ćemo nešto dublje uroniti u sadržaj tih spisa, koji nam ujedno pružaju mogućnost uvida u određene aspekte bremenite svakodnevice na pograničnom prostoru zadarskog distrikta u vrijeme osmanske ekspanzije.⁴⁵

Sredinom mjeseca svibnja 1552. požalio se zadarskim vlastima stanoviti ser Francesco Maroza iz Murana, parun trgovačkog broda (marcilijane), da su ga opljačkali nepoznati razbojnici dok je boravio u pristaništu otoka Vrgade. Razbojnici, njih šestorica, govornici „slavenskoga jezika“, naoružani hladnim oružjem, doplovili su bracerom usred noći, izbatinali mornare i paruna, uzeli komad grimizne tkanine (*una pezza de scharlatin*), novac u vrijednosti 80 dukata, sukneni pokrivač (*schiauina*), 13 košulja i drugih odjevnih predmeta te

⁴³ Kornelija JURIN STARČEVIĆ, *Osmanski krajiški prostor: rat i društvo u jadransko-dinarskom zaleđu*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 168 – 173.

⁴⁴ *Relazioni di ambasciatori veneti al Senato, Vol. XIV, Relazioni inedite. Costantinopoli (1508 – 1789)*, ed. M. P. Pedani, Padova (Bottega d’Erasmus – Aldo Ausilio editore), 1996., 50 – 54, 63 – 64; Dana CACIUR, Migratii spontane si organizate în teritoriul Zarei (Zadar-ului) la mijlocul secolului al XVI-lea. Cazul morlacilor istrieni, *Studii si materiale de istorie medie*, vol. 34, Bucureşti, 2016., 73 – 104.

⁴⁵ HR-DAZD, OZKZ, Antonio Civran 1551. – 1553, 93r-114r.

nešto kruha, vina i sira. Prvi glas o njihovu mogućem identitetu dospio je do paruna i njegova pravnog zastupnika Lazara Pontremola u srpnju; o tome je, naime, nešto načula Zadranka Lena kad je na putu za Vranu, gdje je namjeravala kupiti malo pšenice, zastala u Pakoštanima, prenoćivši u kući Grgura Kovačića. Te su vijesti bile dovoljne za pokretanje istražnih radnji koje će nepoznate počinitelje u konačnici učiniti poznatima. Stephano Thiepolo, generalni kapetan mora, nalazeći se tada sa svojom galijom u Zadru, naložio je guvernaduru Filippu Bragadinu (*gouernador delle sforzade et proueditor de caualli*)⁴⁶ da u Pakoštanima ispita svjedoke i pritvori osumnjičenike. Pretposljednog srpanjskog dana ispitani su svi svjedoci, osim dvojice Šibenčana. Prvi je na redu, naravno, bio Grgur Kovačić, koji je svojim iskazom prenio javni glas o šestorici pljačkaša marcilijane; bili su to, po njemu, braća Andrija i Matej Aladinić, Toma Jaković, Šimun Siko (*Sicho*), Martin Feketić i Juraj Višić, svi iz Pakošтана. Ta su šestorica činila nerazdvojnu družinu, a možda bi im trebalo pribrojiti, iako svjedok u to nije bio posve siguran, i Jurja Lipinića. Navodi dalje Kovačić da osumnjičenici, sluteći valjda što im se spremalo, nekoliko proteklih dana nisu spavali u selu, nego u polju. Uputio je na koncu istražitelje da ispituju trojicu njegovih starijih suseljana, Vida Jakovića, oca jednoga od inkriminiranih, Grgura Svirca i Ivana Dikoja, koji bi o čitavom slučaju mogli znati nešto više od njega. No oni su tijekom istražnog postupka samo potvrdili ono što je Kovačić već rekao. Pridružio im se konačno svojim iskazom i Kovačićev sin Toma. Svi su svjedoci, osim Vida Jakovića, vrlo otvoreno komentirali odjeću koju su osumnjičenici nosili u posljednje vrijeme, jer je bila primjetno raznobojnija, raznorodnija i skupocjenija od uobičajene. Htjeli su zapravo reći da se novi odjevni izgled šestorice drugova upadljivo vremenski poklopio s danima u kojima se pronijela vijest da je s marcilijane u Vrgadi „nestalo“ vrijedne tkanine i odjeće. Razlog zbog kojeg je Vid Jaković, za razliku od drugih svjedoka, propustio spomenuti modne novitete u svojoj okolini posve je banalan; bio je, naime, slijep. K tomu, nije znao niti gdje je niti čim se trenutačno bavi sin mu Toma, jer je odselio od njega prije dva mjeseca. Vidova supruga Margarita, ujedno Tomina maćeha, rekla je pak istražiteljima da bi svoga posinka najradije sama uhvatila i privela, samo kad bi za to imala snage, tim više što ju je često maltretirao, pa i tukao. Margaritina susjeda Katarina, žena Grgura Svirca, potvrdila je identitet osumnjičenika, kazavši da

⁴⁶ Filippo Bragadin je 1553. – 1555. bio šibenski knez, a prije i poslije vojevao je na moru protiv turskih gusara – usp. Dana CACIUR, Discussing regional customs: The conflict between Filippo Bragadin and Cussein Potoclia and the Morlachs of Dalmatia in the mid-sixteenth century, u: *Reform and Renewal in Medieval East and Central Europe: Politics, Law and Society*, eds. Suzana Miljan, Éva B. Halász, Alexandru Simon, Cluj – Napoca – Zagreb – London, 2019., 467 – 492.

se skrivaju negdje izvan sela. Jelena, majka braće Aladinić, još je malo odmotala klupko istrage, spomenuvši da je ne tako davno Petar Dudić iz Šibenika od inkriminirane šestorice uzeo oko 18 lakata crvenog pana (*panno rosso*), obećavši da će svakom od njih načiniti po jedan haljetak (*casaca*). Uputilo je to istražitelje prema Šibeniku, gdje su ispitani Petar i otac mu Marko Dudić. Potonji je kazao da ga je jednom zgodom u Pakoštanima njegov nećak Šimun Siko zamolio da mu nabavi magarca. Ispunio je ubrzo Marko nećakovu zamolbu, i to „uz odgodu plaćanja“. Kad je nakon nekog vremena došao u Pakoštane naplatiti svoj trud, Šimun mu je, u svoje i u ime svojih prijatelja Jurja Višića, stanovitog Feketića i još dvojice, ponudio dodatni posao. Prihvativši ponudu, Marko je preuzeo od Šimuna i njegovih drugova nekoliko komada tkanine, odnio ih potom krojaču Bili u Šibenik te naručio u njega izradu nove odjeće, točnije dva para čarapa (*calce*), po dva haljetka (*casachin*) i dulimana (*duliman*) te po jedan jelek i *mintin*. Marko se, naravno, pred istražiteljima opravdavao kako nije znao da je riječ o ukradenoj tkanini. Svejedno, knežev je službenik zaplijenio odjeću i tkaninu koju je zatekao dijelom u Markovoj kući, a dijelom kod spomenutog krojača. Nije naodmet iz izvora prenijeti popis zaplijenjene robe, među kojom su haljetci „na hrvatski način“ (*alla coruatta*) i „na uskočki način“ (*alla vscocha*):

Cazacche tre di carisea turchina alla vscocha noue.

Cazacche quatro di carisea rossa taiade, et non cuside.

Doi pari de calce alla vscocha.

Vn cauezzo de panno rosso nouo, di tre brazza in circa.

Vn metino de panno rosso nouo con vn ancino d'arzeno.

Vna cazaccha rossa noua alla coruatta.

Vno paro de maneghe de panno rosso.

Le 3 cazache turchine de carisea prime in ordine forno rese al sartore per essere sue.

Nakon što su ispitani svi svjedoci, zadarski je kapetan naložio ser Jeronimu Contariniju i još četvorici pripadnika zadarske milicije, Petru iz Vrane, Stamathiju iz Zakyntosa (*dal Zante*), Jeronimu Radoševiću i nekome Albancu, da osumnjičenike privedu pravdi. Ukrkali su se oni tako na barku usred noći, na blagdan Male Gospe, te otplovili prema Pakoštanima. Po dolasku na odredište, znajući da osumnjičenici zbog opreza borave izvan sela, Contarini i Vranjanin krenuli su u potragu prema brdima i Vranskom jezeru, dok su Stamathi, Radošević i Albanac ostali na obali kod barke. U operaciji je bila angažirana i posada jednog šibenskog brigantina, koja je nadgledala pristup moru s jugoistoka.

Vraćajući se nakon nekoliko sati s jezera morskoj obali, Contarini je ugledao nepoznatu petoricu kako razgovaraju s Petrom Šibenčaninom, zamjenikom paruna brigantina. Upravo kad je dovikno Petru da ih još malo zadrži, ovaj ih je propustio, odgovorivši (vjerojatno s „figom u džepu“) Contariniju da nije riječ o razbojnicima, nego o čeljadi iz Sv. Filipa i Jakova koja je krenula na murtersku feštu (*andauano al Mortaro alla festa della Madona*). No neki je lokalni lovac na ptice (*osellador*), zatekavši se ondje, u odlazećoj družini prepoznao osumnjičenike. Na to su redarstvenici krenuli u potjeru, ali su u blizini Zlosela posustali, prepustivši razbojnike nepoznatoj sudbini. Ogorčen neuspjehom svoje misije, Contarini je pri povratku u Zadar zaplijenio veći broj grla stoke koja je u blizini Pakoštana bila na ispaši, vjerujući da je riječ o stoci bjegunaca. No pokupio je „usput“ i nešto sitna blaga Petru Kalužiću iz Sv. Filipa i Jakova i Grguru Svircu iz Pakoštana, koji su u čitavoj priči bili nevini. Da se doista radilo o njihovoj stoci potvrdili su najprije Filipjanci Juran Mušković i Juraj Veličić, potom Pakoštanici Ivan Dikoje i Toma Kovačić. Na ovome se mjestu u hodogramu parnice pojavljuju dvije važne demografske činjenice. Prva je vezana uz identifikaciju Ivana Dikoja. Naime, nakon što je Grgur Svirac za svoje svjedoke pozvao Tomu Kovačića i Ivana Dikoja, neimenovani je pisar zapisao njihove iskaze, ali ih je pritom naveo kao Tomu Kovačića i Ivana Trvižanovića (*Trauisanouich*) iz Vrgade, stanovnika Pakoštana (!). Drugo, rečeni je Trvižanović izjavio da već punih osam godina on i Svirac žive u istom selu, što znači da su u Pakoštanima bili nastanjeni od 1544. godine. Ako je Ivan Dikoje identičan Ivanu Trvižanoviću, kako onda tumačiti podatak da se on – jer koji bi drugi Ivan Dikoje to mogao biti? – nalazi među Murterinima koji su 1548. sklopili ugovor s Karnarutićima? U ovome nam trenutku odgovor na to pitanje izmiče. Kako god bilo, konačno je 26. rujna 1552. zadarski knez Antonio Civran, po ovlaštenju generalnog kapetana mora Stephana Thiepola, objavio presudu kojom su braća Andrija i Matej Aladinić, Toma Jaković, Šimun Siko, Martin Feketić i Juraj Višić u odsutnosti osuđeni na vječni izgon s mletačkih posjeda, dok je Juraj Lipinić još prije bio kažnjen veslačkom službom na kažnjeničkoj galiji.

Što nam, dakle, o stanovništvu Pakoštana govore spisi kaznene parnice čiji smo sadržaj upravo iznijeli? Najprije to da je sredinom 1552. u Pakoštanima bilo nastanjeno najmanje 10 obitelji, s ovim prezimenima odnosno nadimcima: Aladinić (Ladinović), Dikoje (i/ili Trvižanović), Feketić, Jaković, Kovačić, Lipinić, Siko, Svirac, Višić. Zatim i to da je od šestorice Murterina koji su 1548. trebali doseliti u Pakoštanu to učinio samo jedan, ili da su možebitno doselili i drugi, ali da je samo taj jedan o(p)stao do 1552. godine. Riječ je o Ivanu Dikoju, čiji lik i djelo ipak obavlja veoma sumnje, jer se jednom prigodom, ako smo to

dobro protumačili, spominje kao Ivan Trvižanović iz Vrgade. Konačno, određen broj navedenih prezimena mogao bi pripadati morlačkim obiteljima, bivšim osmanskim podanicama, koje su se nakon rata 1537. – 1540. ili oko 1548. godine smjestile u Pakoštanima. Od predratnih obitelji prisutni su samo Kovačići – otac Grgur i sin Toma.

U periodu pak od 1552. do početka Ciparskog rata 1570. godine susrećemo i neka nova prezimena. Tako je 1555. Šimun Jazvić iz Pakošтана, zajedno sa Šimunom Juričićem s Bapca, Brajinovićem iz Sv. Filipa i Jakova te još dvojicom Turanjaca, sklopio ugovor s braćom Cimeleo o preseljenju na njihov zemljišni posjed Žankov Dvor kod Turnja.⁴⁷ Galijot Ivan Smoljanović iz Pakošтана prodao je 1557. Šimunu Rodinoviću dva gonjaja zemlje na otoku Vrgadi.⁴⁸ I na koncu, pakoški gospodar Karnarutić dao je 1560. na obradu Ivanu Matasoviću, novom stanovniku Pakošтана, ždrijeb zemlje, s obvezom da se na njemu nastani.⁴⁹

DRUGA OBNOVA NASELJA: PAKOŠTANE NAKON 1597.

U prvoj godini Ciparskog rata (1570.) sva su naselja biogradskog primorja, pa tako i Pakošтane, bila spaljena ili porušena, a stanovništvo je izbjeglo.⁵⁰ Premda je bilo drugačijih mišljenja, Filipi je pokazao da su Pakošтane ostale puste i zapuštene sve do 1597., kad je sklopljen ugovor između Margarite Karnarutić i novodoseljenih kmetova.⁵¹ Sadržaj je tog ugovora Filipi prepričao i objavio, no učinio je to prema tiskanom prijepisu iz 18. stoljeća,⁵² a ne prema sačuvanom izvorniku koji je napisao zadarski bilježnik Francesco Primizio. To napominjemo iz razloga što između prijepisa i izvornika postoje određene nepodudarnosti, a za našu su raspravu najvažnije one koje se tiču bilježenja imenskih formula i provenijencije doseljenika. S druge strane, pojedine odredbe ugovora o zemljišnim odnosima, pravima i obvezama ugovornih stranaka nije potrebno na ovome mjestu dodatno komentirati, jer ih je Filipi pomno raščlanio i protumačio (u tom je pogledu prijepis istovrijedan izvorniku). Za naše smo potrebe, koristili, naravno, izvorni tekst, iz kojega prenosimo ključni dio (s razriješenim kraticama):

⁴⁷ HR-DAZD, BZ, Daniel Cavalca, b. I, sv. I/2, 40v.

⁴⁸ HR-DAZD, BZ, Gabriel Cernotta, b. jedina, sv. I/2, 28r.

⁴⁹ HR-DAZD, BZ, Iohannes a Morea, b. jedina, sv. I/5, 23r.

⁵⁰ A. R. FILIPI, Biogradsko-vransko primorje, 407 – 408.

⁵¹ A. R. FILIPI, Biogradsko-vransko primorje, 465.

⁵² *Stampa Per li fedeli germani Segnanini contro il Comun di Pacoschiane*, Znanstvena knjižnica u Zadru, Misc. B, br. 2200/25142, 1-4.

*[...] Personalmente costituita magnifica signora Margarita relitta del magnifico signor capitano Bernardino Carnaruti, facendo, come procuratrice, come disse, del signor Sforzo suo figliolo da una parte, et Marco Punosseuich quondam Zorzi, et Michiel Radassinouich quondam Simon abitanti in Zarauecchia facendo per se heredi et successori loro, nec non per nome di Matthio Billoeuich ditto Çubre quondam Zuanne, Zorzi suo fratello, Marco Billoeuich quondam Steffano, Andrea Baiceuich, figliolo di Zuanne, Marco Pribe quondam Matthio, et Zorzi Sainouich da Slosella, Luca Siduglieuich, Marco Bosna dall'isola di Morter, Martin Cuxinouich quondam Vido, Vucoe Agiazouich, figliolo di Simon, Zuanne Dicoeuich quondam Luca, et Zuanne Pehrinouich quondam Nicolo abitanti à Zarauecchia, et per nome delli heredi, et successori loro, tutti absenti, per li quali promettono de rato nelli proprii beni loro li sudetti Marco Punosseuich, et Michiel Radassinouich presenti, et si obligano di fare che li predetti absenti confermarano, aprobarano et laudaranno il presente instrumento con tutte le cose in quello contenute dall'altra; et con l'inuocatione del Spirito Santo, sono diuenuti alli infrascritti patti, accordi, et conuentioni uidelicet li sudetti Marco Punosseuich, et Michiel Radassinouich, per li sopradetti nomi, hanno promesso, et si sono obligati, come per se heredi et successori loro per tenor del presente instrumento publico promettono et si obligano di habitar la villa vecchia di Pacoschiane, territorio di Zara, et far il muro, attorno tutta la villa sopradetta per sicurezza delli abitanti di quella [...]*⁵³

Ugovor su, dakle, sklopili Margarita, udovica kapetana Barnardina Karnarutića, kao punomoćnica svoga sina Sforze, s jedne, te Marko Punošević pok. Jurja i Mihovil Radašinović pok. Šimuna, stanovnici Biograda, s druge strane. Potonja su dvojica zastupala još dvanaestoricu odsutnih težaka, to jest šestoricu iz Zlosela (Bilojevići, Baičević, Pribe i Šainović), četvoricu iz Biograda (Kužinović, Ajazović, Dikojević i Pehrinović) te dvojicu s otoka Murtera (Siduljević i Bosna). Prema tome, ukupno je bilo 14 potencijalnih doseljenika, a ne 12, kako je to pogrešno ustvrdio Filipi⁵⁴ (Tablica 1). Oni su po ugovoru trebali naseliti „stare selo Pakoštane“ i sagraditi obrambeni zid uokolo sela. Na pitanje jesu li to doista i učinili, odnosno jesu li ispunili svoju obvezu doseljenja, odgovor valja tražiti u popisima glavara obitelji iz 1608. i 1610. godine. Prezimena iz tih popisa, zajedno s prezimenima iz ugovora, usporedno smo prikazali i abecedno usustavili u Tablici 2. Određene razlike između antroponimijskih korpusa u dvama vremenski vrlo bliskim popisima mogu se pripisati lapsusima pisara i prepisivača, ali i tada uobičajenoj pojavi da se jedna te ista osoba identificira različitim imenskim formulama. Tako je Z. Dundović ispravno zaključio da

⁵³ HR-DAZD, BZ, Francesco Primizio, busta I, sv. I/7, 10. IX. 1597.

⁵⁴ A. R. FILIPI, Biogradsko-vransko primorje, 465 – 466.

je Jelić, analizirajući popis iz 1608., pogrešno pročitao *Pehćinović* umjesto *Pehrinović*, a po svoj je prilici u pravu i kada zaključuje da se imenske formule *Pace Milića* (1608.) i *Pace Zoić* (1610.) odnose na istu osobu.⁵⁵

TABLICA 1. Usporedni prikaz imenskih formula novih doseljenika u izvornoj ispravi iz 1597. te prijepisu iz 18. st.

(Izvori: HR-DAZD, BZ, Francesco Primizio, busta I, sv. I/7, 10. IX. 1597.; *Stampa Per li fedeli germani Segnanini contro il Comun di Pacoschiane*, Znanstvena knjižnica u Zadru, Misc. B, br. 2200/25142, 1-4)

Originalna isprava iz 1597.	Prijepis iz 18. st. ⁵⁶
<i>Marco Punosseuich q. Zorzi</i>	<i>Marco Punosseuich q. Zorzi</i>
<i>Michiel Radassinouich q. Simon</i>	<i>Michiel Radasinoui q. Simon</i>
<i>Matthio Billoeuich ditto Ćubre q. Zuanne</i>	<i>Mattio Bellocuich q. Stefano</i>
<i>Zorzi suo fratello</i>	
<i>Marco Billoeuich q. Steffano</i>	
<i>Andrea Baiceuich figliolo di Zuanne</i>	<i>Andrea Raiceuich figlio di Zuanne</i>
<i>Marco Pribe q. Mattio</i>	<i>Marco Prite q. Mattio</i>
<i>Zorzi Sainouich</i>	<i>Zorzi Sainouich</i>
<i>Luca Siduglieuich</i>	<i>Luca Siduglieuich</i>
<i>Marco Bosna</i>	<i>Marco Bosna</i>
<i>Martin Cuxinouich q. Vido</i>	<i>Martin Cusinouich q. Stido</i>
<i>Vucoe Agiazouich figliolo di Simon</i>	<i>Vidon Vucone Agiazouich figlio di Simon</i>
<i>Zuanne Dicoeuich q. Luca</i>	<i>Zuanne Dicoeuich q. Luca</i>
<i>Zuanne Pehrinouich q. Nicolo</i>	<i>Zuanne Perinouich q. Nicolo</i>

Valja najprije primijetiti da je od 12 prezimena glavarâ obitelji iz 1597. samo pet prisutno u popisima iz 1608. i 1610. godine. Drugim riječima, za samo petoricu od 14 glavara obitelji iz ugovora o doseljenu može se sa sigurnošću kazati da su se s obiteljima nastanili u Pakoššanima: četvorica iz Biograda (Ajazović,⁵⁷ Diković,⁵⁸ Pehrinović i Punošević⁵⁹) te jedan iz Zlosela (Baičević/

⁵⁵ Z. DUNDOVIĆ, Popis stanovništva, 271, 274.

⁵⁶ *Stampa Per li fedeli germani Segnanini contro il Comun di Pacoschiane*, Znanstvena knjižnica u Zadru, Misc. B, br. 2200/25142, 1-4.

⁵⁷ O pripadnicima ovoga roda svjedoče i vijesti iz sredine 17. stoljeća. Tako je 1643. Ivan reč. Vuko Ajazović pok. Šimuna, stanovnik Pakoššana, darovao svoja dobra svome maloljetnom unuku Petru, sinu Vida, nakon čega je Ivanova nećakinja Katarina, kći pok. Jurja Ajazovića, i udovica Mile Punoševića, darovala svoju sestru Doroteju, ženu Mate Jivića (HR-DAZD, BZ, Zuanne Braicich, b. IX, sv. 92, 42r-43r). Jelena, udovica Petra Ajazovića iz Biograda, stanovnica Pakoššana, darovala je 1652. braći Jurju, Grguru, Nikoli, Šimunu i Petru, sinovima pok. Ivana Ajazovića iz Pakoššana,

Bačković⁶⁰). Slijedom toga, čini se da čak devetorica nisu ispunili svoju obvezu doseljenja. Ako neki među njima i jesu, onda nam ne preostaje drugo nego ustvrditi ili da su u međuvremenu (do 1608./1610.) nestali s pakoške scene (bilo izumrcem bilo odseljenjem) ili da su u mlađim vrelima nosili neko drugo, od nas kao takvo neprepoznato prezime odnosno patronim. No krenimo redom, počevši s dvojicom murterskih otočana – Markom Bosnom i Lukom Siduljevićem. Marko Dehanović reč. Bosna bio je svjedok pri sastavljanju jedne isprave u Šibeniku 1594. godine.⁶¹ Bez sumnje je riječ o rodonačelniku betinskog roda Bosnin (danas Bosna), među čijim su potomcima, primjerice, Jure Bosnin (1599.), Andrija Bosnić (1614.) i Grgur Bosnin (1620.), svi s prebivalištem u Betini.⁶² Nije nam poznato je li Marko Bosna ispoštovao odredbe ugovora iz 1597., ali je znakovito da poslije u Pakoštanima nema traga ni Dehanovićima ni Bosninima. Što se tiče Luke Siduljevića, pretpostavljamo da je istovjetan Tišnjjaninu Luki Sviduljeviću, kojega bilježi jedan parnični spis iz 1602., odnosno Luki Sviduljevu/Sviduljeviću, koji se javlja u tišnjanskim matičnim knjigama 1610. i 1611. godine.⁶³ Izgledno je, dakle, da murterski otočani – Betinjanin Marko Bosna i Tišnjjanin Luka Sviduljev(ić) – nisu sa svojim obiteljima doselili u Pakoštane, kao što je to bilo određeno spomenutim ugovorom. Isto se može reći i za trojicu Bilojevića iz Zlosela, Jurja, Marka i Mateja, jer se oni 1599. još uvijek spominju kao stanovnici svoga matičnog naselja.⁶⁴ Dodajmo tomu da 1615. godine Matej Bilojević reč. Čubre svoju oporuku izjavljuje u Zloselima, a ne u Pakoštanima.⁶⁵ Ni preostalu dvojicu Zloseljana iz ugovora 1597. – Marka Pribu i Jurja Šainovića – ne prepoznavamo među kasnijim pakoškim žiteljima. Nije nam poznata ni sudbina Martina Kužinovića pok. Vida, za kojega se 1597. veli da je

svoje zemljišne parcele u Bučini, Gladušama i Bošketu (HR-DAZD, BZ, Simon Braicich, b. I, sv. 16, 16v-17r).

⁵⁸ Je li dotični Diković u kakvoj vezi s već dobro nam poznatim Ivanom Dikojem iz sredine stoljeća, ostaje nepoznato.

⁵⁹ Marko Punošević pok. Jurja spominje se kao stanovnik Biograda i u jednom dokumentu iz 1594. godine (HR-DAZD, BZ, Simon Venier, b. I, sv. I/12, 4r-v).

⁶⁰ Očito je da se prezimena Bačković i Ba(i)čević odnose na isti rod. Njegovi su pripadnici 1608., pouzdamo li se u Jelićevo čitanje, zabilježeni kao Bačevići, 1610. kao Bačkovići, a u dokumentu iz 1614. kao Baičevići (HR-DAZD, BZ, Simon Venier, b. IV, sv. VII/75, 8r). Jure Bačević iz Pakoštana bio je 1644. jedan od kapetana pješačkih postrojbi pod zapovjedništvom zadarskog plemića Donata Civalellija (HR-DAZD, BZ, Zuanne Braicich, b. IX, sv. 96, 2r).

⁶¹ HR-DAŠI, BŠ, kut. 50/V, sv. 2, 30v.

⁶² HR-DAŠI, BŠ, kut. 45/III, knjiga 3, 406r-v; HR-DAŠI, BŠ, kut. 55/II, Libro quarto, 126r-v.

⁶³ Kristijan JURAN, *Tišnjanska matica krštenih i vjenčanih (1608. – 1638.). O starim tišnjanskim prezimenima i obiteljima*, Šibenik, 2015., 38, 262.

⁶⁴ HR-DAŠI, BŠ, kut. 50/II, knjiga 1599. – 1601., 86r-87v.

⁶⁵ HR-DAŠI, BŠ, kut. 50/V, knjiga 2, 253r-v.

iz Biograda.⁶⁶ Konačno, čini se i da je Mihovil Radašinović, koji je u trenutku sastavljanju „preseljeničkog“ ugovora živio u Biogradu, ostao u svome selu. Indikativan je u tom kontekstu podatak da je jedan od šestorice Radašinovića zabilježenih u Biogradu 1608. nosio ime Mihovil.⁶⁷

TABLICA 2. Usporedni prikaz glavara obitelji (po abecednom redu prezimena) u ugovoru o obnovi naselja 1597. te popisima iz 1608. i 1610.

(Izvori: HR-DAZD, BZ, Francesco Primizio, busta I, sv. I/7, 10. IX. 1597.; *Stampa Per li fedeli germani Segnanini contro il Comun di Pacoschiane*, Znanstvena knjižnica u Zadru, Misc. B, br. 2200/25142, 1-4; R. JELIĆ, Stanovništvo kopnenog dijela, 560 – 561; Z. DUNDOVIĆ, Popis stanovništva, 271, 274)

Ugovor 1597.	Popis 1608.	Popis 1610.
Ajazović, Vukoje, sin Šimuna	Ajazović, Šimun Ajazović, Vuk	Ajazović, Ivica Ajazović, Juraj Ajazović, Vuko
Baičević, Andrija, sin Ivana	Baičević, Andrija Baičević, Vid	Bačković, Andrija Bačković, Vid
Bilojević, Juraj pok. Ivana		
Bilojević, Marko pok. Stipana		
Bilojević, Matej reč. Čubre pok. Ivana		
Bosna, Marko		
	De Filipis, Alvise	
Dikojević, Ivan pok. Luke	Diković, Aleksandar Diković, Vuk	Diković, Ivan Diković, Luka
	Dlančić, Bogdan	Dlančić, Bogdan Dlančić, Gašpar
Kužinović, Martin pok. Vida		
	Ljubović, Juraj	Ljubović, Juraj
Pehrinović, Ivan pok. Nikole	Pehćinović, Ivan	Pehrinović, Ivan
	Pilicarić, Ivan, sudac	Pilicarić, Jurica
Pribe, Marko pok. Mateja		
	Prokić, Bare	Prokić, Bare
Punošević, Marko pok. Jurja	Punoš, Marko Punošević, Nikola	Punoš, Marko Punošević, Nikola
Radašinović, Mihovil pok. Šimuna		

⁶⁶ Kužinović je inače tipično filipjansko prezime, s vjerojatnim ishodištem u Rogovu. Prema sadašnjem stanju istraženosti prvi mu je nositelj bio Bare Kužinović, koji je 1531. stanovao u Rogovu, dok je 1556. posvjedočen kao stanovnik Sv. Filipa i Jakova (HR-DAŠI, *Općina Šibenik*, kutija 9, sv. 19/j, 1r-6r; HR-DAZD, OZKZ, Antonio Michiel (1556.), kut. 7, 167r). U popisu iz 1608. Kužinovića nema u Biogradu, ali ih ima, i to četiri obitelji, u Sv. Filipu i Jakovu (R. JELIĆ, Stanovništvo kopnenog dijela, 562).

⁶⁷ R. JELIĆ, Stanovništvo kopnenog dijela, 560 – 561.

Tko su pak, i odakle su pristigli, glavari obitelji u popisima iz 1608. i 1610. čijih prezimena nema u ugovoru iz 1597. godine? Za Dlančiče je izvjesno da su došli iz Biograda, jer se s velikom sigurnošću može kazati da je Pakoštanac Gašpar Dlančić iz popisa 1610. identičan Gašparu Dlančiću koji je 1608. zabilježen kao stanovnik Biograda. U prethodnom je stoljeću prezime Dlančić bilo prisutno još u Miljacki, Turnju te Sv. Filipu i Jakovu.⁶⁸ Pretpostavljamo i da je Juraj Ljubović (jedan od žitelja Pakošтана 1608. i 1610.) pristigao iz Biograda. Njegovo je prezime, doduše u inačici Ljubojević, zabilježeno u Biogradu 1595., kada je Jelena, udovica Jakice Ljubojevića pok. Mihovila, u ime svog maloljetnog sina Stipana, prodala Petru Veličiću iz Biograda vinograd u predjelu Granda.⁶⁹ Jurja pak Ljubovića spominje isprava iz 1612. godine. Tom je prilikom njemu i Stipanu Ljuboviću, stanovnicima Pakošтана (*quali stanciano a Pacoschiane*), zadarski knez naložio da ne ometaju prava Francesca Rossetija na neku oranicu u Grandi, koju je dotični dao na obradu Jurju Ljuboviću „iz rečenog mjesta Biograda“ (!) (*dal detto luoco di Zara Uecchia*).⁷⁰ Ostaje nejasno je li tu riječ o jednom Jurju Ljuboviću (nekoć žitelju Biograda, a u trenutku sastavljanja isprave stanovniku Pakošтана) ili dvojici, od kojih je jedan živio u Pakošтанima, a drugi u Biogradu. Napominjemo pritom da prezime Ljubović nije zastupljeno u biogradskoj antroponimiji 1608. i 1610. godine. Za pakoške je Pilicariće (sudac Ivan 1608. te Jurica 1610.) očito da su podrijetlom također iz Biograda, gdje 1610. žive četiri obitelji toga prezimena. U Biograd su Pilicarići došli iz Tinja, po svoj prilici početkom Ciparskog rata 1570. godine.⁷¹ U mogućnosti smo još razriješiti podrijetlo Pace Milića, navedenog u popisu iz 1608. godine. On se, naime, 1599. spominje kao stanovnik Zlosela.⁷² Dundovićeva pretpostavka, s kojom se u načelu slažemo, da je taj bivši Zloseljanin u popisu iz 1610. zabilježen kao

⁶⁸ Godine 1525. u Turnju stanuju Martin i Pribić Dlančić, dok je u Miljacki (*villa Migliascha*) 1542. posvjedočen stanoviti Bogdan Dlančić. Bogdanova udovica Jelena živjela je 1556. u Sv. Filipu i Jakovu. U tom selu ili u Turnju (kontekst spomena neizravno upućuje na jedno od ta dva naselja) 1570. godine borave Radoslav i Juraj Dlančić. Jeronim, sin Silvestra Dlančića zvanog Rade, održao je 1590. u Biogradu svoju mladu misu, a pet je godina kasnije zabilježen kao redovnik pavlinskog samostana u Crikvenici (izvori su redom: HR-DAZD, BZ, Petrus de Pago, b. III, sv. III/3/c, 15r-v; HR-DAZD, BZ, Augustinus Martius, b. jedina, sv. I/1, 61v; HR-DAZD, OZKZ, Antonio Michiel (1556.), kut. 7, 214r; HR-DAZD, BZ, Simon Budineus, b. II, sv. II/2, 726r; HR-DAZD, BZ, Simon Venier, b. I, sv. I/14, 37v).

⁶⁹ HR-DAZD, BZ, Francesco Primizio, b. I, sv. I/3, 4. IX. 1595.

⁷⁰ HR-DAZD, BZ, Simon Venier, b. IV, sv. VIII, 18. VI. 1612.

⁷¹ U Tinju 1550. stanuje Antun Pilicarić (HR-DAZD, *Datia incantus civitatis Iadrae et eius districtus*, kut. 3, sv. VII/13, 110r-v). Taj isti Antun ili netko od njegova roda – Antun Pilicarić pok. Stipana – u Biogradu 1601. izjavljuje svoju oporuku, napominjući da je prije posljednjeg rata živio u Tinju. Za svojega je nasljednika odredio svoga unuka Pavla (HR-DAZD, BZ, Simon Venier, b. V, br. 370).

⁷² HR-DAŠI, BŠ, kut. 50/II, knjiga 1599. – 1601., 86r-87v.

Pace Zoić, ipak otvara neke dvojbe. Zoiće, za sada, nismo pronašli u Zloselima, ali ih 1610. ima u Biogradu, Turnju i Grusima.⁷³ Za razliku od izrečenoga o Dlančićima, Ljubo(je)vićima, Pilicarićima i Paci Miliću, pitanja o podrijetlu Prokića, Svitarića, Škilića i Veziljevića ostaju i dalje otvorena. No nećemo ostati zatečeni ako buduća istraživanja pokažu da je prva generacija njihovih pakoških nositelja također povezana s mikromigracijama iz susjednih naselja, ponajprije Biograda i Zlosela.

Poput ratova u 16. stoljeću, mletačko-osmanski sukobi u drugoj polovici 17. stoljeća (Kandijski i Morejski rat) otvorit će prostor novim migracijama i turbulentnim demografskim procesima diljem dalmatinskog pograničja, pa tako i na zadarskom, biogradskom i pakoškom području. Nije nam poznato kako se to odrazilo na demografska zbivanja u Pakoštanima, osim što možemo zamijetiti, barem po onome što je sadržano u postojećoj literaturi, da značajan broj obitelji posvjedočenih u 18. stoljeću potječe iz rodova koji su u Pakoštanima prisutni u popisima iz 1608. i 1610. godine.⁷⁴ Ipak, za konkretnije bi zaključke valjalo proučiti izvore koji ovom prigodom nisu bili u središtu naše pozornosti.

ZAKLJUČAK

U dosadašnjoj se znanstvenoj literaturi o stanovništvu Pakošтана do početka 17. stoljeća raspravljalo na temelju triju objavljenih vrela: ugovora o obnovi naselja iz 1597. te popisa glavara obitelji iz 1608. i 1610. godine. U ovom smo ih radu nanovo problematizirali, iscertavajući ujedno dinamiku pakoške povijesne demografije u razdoblju koje im je prethodilo – od najranijih pouzdanih vijesti do početka Ciparskog rata. Proučili smo u tu svrhu brojne neobjavljene spise zadarske i šibenske provenijencije.

Pakoštane su u srednjem vijeku pripadale Vranskom distriktu. Od prelaska pod okrilje Mletačke Republike 1409. državnim je posjedima u distriktu, pa tako i u Pakoštanima, upravljala mletačka komora u Zadru. Državnom su investiturom Pakošтane 1446. kao nasljedni posjed (feud) dodijeljene zadarskoj plemićkoj obitelji Karnarutić. U to je vrijeme u selu živjelo oko 10 kmetskih obitelji. Zbog sve izraženije osmanske ugroze, tijekom druge polovice 15. i u početnim desetljećima 16. stoljeća dolazi do povremenih migracija iz Pakošтана i u Pakošтane, uglavnom pojedinačnih, koje pokazuju da mreža ishodišnih odnosno odredišnih naselja migranata nije prelazila okvire šireg pakoškog okružja. No

⁷³ R. JELIĆ, Stanovništvo kopnenog dijela, 561, 563.

⁷⁴ G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Prezimana mjesta Pakošтane, *passim*.

bilo je i obitelji koje su boravile u selu pokoljenjima. Može se, doduše, s razlogom pretpostaviti da je bilo kraćih prekida naseljenosti u vrijeme osmanskih upada i mletačko-osmanskog rata 1499. – 1502., ali je posve izvjesno da se stanovništvo u dobroj mjeri odmah po prestanku opasnosti vraćalo na svoja ognjišta. U susednom pak razdoblju, obilježenom mletačko-osmanskim ratovima 1537. – 1540. i 1570. – 1573., došlo je do dubljih demografskih rezova.

Za vrijeme rata 1537. – 1540. mnogi su stanovnici kopnenog dijela zadarskog teritorija privremeno ili trajno izbjegli u grad, na otoke ili izvan zadarskog teritorija. Tako su učinili i Pakoštanci, od kojih se po svršetku rata u selo vratila samo jedna obitelj (za što postoji neposredna potvrda), a možda i nekolicina njih (što je u sferi nagađanja). Na sporu obnovu i višegodišnju zapuštenost Pakošтана ukazuju ugovori sklopljeni 1548. između feudatara Karnarutića i potencijalnih doseljenika. Tim su ugovorima šestorica stanovnika otoka Murtera uzela na obradu šest ždrijebova pakoške zemlje, uz obvezu da se na njima nastane sa svojim obiteljima. Čini se da je samo jedan od njih tu obvezu ispunio, jer se prezimena ostale petorice ne spominju u kasnijim vrelima. Sredinom 1552. u Pakoštanima je bilo nastanjeno najmanje 10 obitelji, s ovim prezimenima: Aladinić (Ladinović), Dikoje (i/ili Trvižanović), Feketić, Jaković, Kovačić, Lipinić, Siko, Svirac i Višić. Skloni smo zaključku da dio njih pripada morlačkim obiteljima, bivšim osmanskim podanicama, koje su se nakon rata, točnije u periodu 1548. – 1550., smjestile u Pakoštanima.

U prvoj godini Ciparskog rata (1570.) sva su naselja biogradskoga primorja, pa tako i Pakošтane, bila spaljena ili porušena. Povijest se ponovila, stanovništvo je stradalo ili izbjeglo, a povratka nije bilo. Selo je obnovljeno tek 1597., kad je sklopljen ugovor između Margarite Karnarutić i 14 potencijalnih doseljenika (po šestorica iz Biograda i Zlosela te dvojica s otoka Murtera), koji su trebali naseliti „staro selo Pakošтane“ i uokolo njega sagraditi obrambeni zid. Ako je suditi prema popisima glavara obitelji iz 1608. i 1610., samo se za petoricu od spomenute četrnaestorice može sa sigurnošću kazati da su postali Pakošтancima. Sve u svemu, u drugoj su obnovi naselja u najvećoj mjeri sudjelovale obitelji koje su do tada bile nastanjene u Biogradu (Ajazović, Diković, Dlančić, Ljubović, Pehrinović, Pilicarić, Punošević) i Zloselima (Baičević/Bačković, Milić).

IZVORI I LITERATURA

IZVORI:

Državni arhiv u Šibeniku (HR-DAŠI)

HR-DAŠI-263, Bilježnici Šibenika

HR-DAŠI-1, Općina Šibenik

Državni arhiv u Zadru (HR-DAZD)

HR-DAZD-31, Bilježnici Zadra

HR-DAZD-20, Općina Zadar "C Knez Zadra

HR-DAZD-19, *Datia incantus civitatis Iadrae et eius districtus*

LITERATURA:

ANTOLJAK, Stjepan, Zadarski katastik XV. stoljeća. *Starine JAZU*, sv. 42, Zagreb, 1949., 371 – 417.

ANTOLJAK, Stjepan, Nekoliko primjera o postojanju feuda u zadarskoj kopненоj regiji iza 1409. godine, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 16, br. 7, Zadar, 1977., 157 – 174.

ANZULOVIĆ, Ivna, Srednjovjekovna sela vranskoga distrikta (od 1409. g. do dolaska Osmanlija), u: *Braća Vranjani i vransko područje tijekom povijesti. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Braća Vranjani i vransko područje tijekom povijesti održanog u Biogradu 25. travnja 2014.*, Zadar, 2017., 107 – 177.

BARAKA, Josipa, Pakošтane – Crkvina, rezultati arheoloških istraživanja, u: *Zbornik o Luji Marunu. Zbornik radova sa znanstvenog skupa o fra Luji Marunu u povodu 150. obljetnice rođenja (1857. – 2007.)*, Skradin – Knin, 7. – 8. prosinca 2007., ur. Ž. Tomičić i A. Uglešić, Šibenik – Zadar – Zagreb, 2009., 182 – 193.

CACIUR, Dana, Discussing regional customs: The conflict between Filippo Bragadin and Cussein Potoclia and the Morlachs of Dalmatia in the mid-sixteenth century, u: *Reform and Renewal in Medieval East and Central Europe: Politics, Law and Society*, eds. Suzana Miljan, Éva B. Halász, Alexandru Simon, Cluj – Napoca – Zagreb – London, 2019., 467 – 492.

DUNDOVIĆ, Zdenko, Popis stanovništva kopnenog dijela zadarskog okružja iz 1610. godine, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 61, Zadar, 2019., 259 – 305.

FILIPPI, Amos Rube, Biogradsko-vransko primorje u doba mletačko-turskih ratova, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 19, Zadar, 1972., 405 – 498.

FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Grozdana, Prezimena mjesta Pakošтane u 17. i 18. stoljeću na temelju glagoljske Knjige duša, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 55, Zadar, 2013., 59 – 92.

- HRABAK, Bogumil, Uskočko i tursko pustošenje severne Dalmacije 1540. – 1570. godine, *ZBORNIK Matice srpske za istoriju*, sv. 35, Novi Sad, 1987., 7 – 48.
- JELIĆ, Roman, Stanovništvo kopnenog dijela zadarskog područja 1608. i 1695., *Zadarska revija*, god. XXXIV, br. 6, Zadar, 1985., 555 – 573.
- JURAN, Kristijan, *Tišnjanska matica krštenih i vjenčanih (1608. – 1638.). O starim tišnjanskim prezimenima i obiteljima*, Šibenik, 2015.
- JURAN, Kristijan, *Otok Murter u 16. i 17. stoljeću*, Murter, 2017.
- JURIN STARČEVIĆ, Kornelija, *Osmanski krajiški prostor: rat i društvo u jadransko-dinarskom zaleđu*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012.
- RAUKAR, Tomislav, *Zadar u XV. stoljeću*, Zagreb, 1977.
- RAUKAR, Tomislav, PETRICIOLI, Ivo, ŠVELEC, Franjo, PERIČIĆ, Šime, *Zadar pod mletačkom upravom, Prošlost Zadra – Knjiga III*, Zadar, 1987.
- Relazioni di ambasciatori veneti al Senato, Vol. XIV, Relazioni inedite. Costantinopoli (1508 – 1789)*, ed. M. P. Pedani, Padova (Bottega d’Erasmus – Aldo Ausilio editore), 1996., 50 – 54, 63 – 64
- ŠUČUR, Jure, BRAJKOVIĆ, Dario, BEDIĆ, Željka, VYROUBAL, Vlasta, Pakoštane – Maksanova gomila, a newly discovered necropolis of kamici (stećci), u: *Life and Death in Mediaeval and Early Modern Times. Proceedings of the 5th International Scientific Conference of Mediaeval Archaeology of the Institute of Archaeology Zagreb, 6th and 7th June 2018*, urednici Siniša Krznar, Tajana Sekelj Ivančan, Juraj Belaj, Tatjana Tkalčec, Zagreb, 2020., 215 – 238.
- TRALJIĆ, Seid M., Vrana i njezini gospodari u doba turske vladavine, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 18, Zadar, 1971., 343 – 377.

Kristijan JURAN

THE POPULATION OF PAKOŠTANE FROM THE MIDDLE OF THE 15TH
TO THE BEGINNING OF THE 17TH CENTURY

SUMMARY

Previous historiography has problematized the older demographic history of Pakoštane (up to the beginning of the 17th century) based on the three archival sources: the 1597 settlement renewal contract and the lists of family heads from 1608 and 1610.

In this paper, we reviewed these sources anew, at the same time outlining the dynamics of the historical demography of Pakoštane in the period that preceded them - from the earliest reliable news to the beginning of the Cyprus War. For this purpose, we studied numerous unpublished writings of Zadar and Šibenik provenance.

In the Middle Ages, Pakoštane belonged to the Vrana district. Since passing under the auspices of the Republic of Venice in 1409, state properties in the district, including those in Pakoštane, were managed by the Venetian Chamber in Zadar. Pakoštane was assigned to the Zadar noble family Karnarutić as a hereditary property (a fiefdom) based on the State investiture in 1446. At that time, about 10 serf families lived in the village. Due to the strengthening of the Ottoman threat, during the second half of the 15th century and in the early decades of the 16th century, there were occasional migrations from and to Pakoštane, mostly individual, which show that the network of origin and destination settlements of migrants did not exceed the boundaries of the wider Pakoštane area. In addition, there were families that had been staying in the village for generations. It can be assumed with reason that there were shorter interruptions of population during the Ottoman incursions and the Venetian-Ottoman war of 1499-1502, but it is quite certain that the population to a good extent returned to their homes immediately after the danger ended. In the subsequent period, marked by the Venetian-Ottoman wars of 1537-1540 and 1570-1573, deeper demographic cuts occurred.

During the war of 1537-1540, many inhabitants of the mainland part of the Zadar territory temporarily or permanently fled to the city, to the islands or outside Zadar territory. The people of Pakoštane did the same and only one family returned to the village after the end of the war. The 548 contracts signed between the feudal lords of Karnarutić and potential settlers indicate the slow reconstruction and years of neglect of Pakoštane. Based on these contracts,

the six residents of the island of Murter took six settlements of Pakoštane for cultivation, with the obligation to settle in them with their families. It seems that only one of them fulfilled the obligation, because the surnames of the other five are not mentioned in later sources. In the middle of 1552, there were at least 10 families living in Pakoštane, with the following surnames: Aladinić (Ladinović), Dikoje (and/or Trvižanović), Feketić, Jaković, Kovačić, Lipinić, Siko, Svirac and Višić. We tend to conclude that some of them belong to Morlach families, former Ottoman subjects who settled in Pakoštane after the war, more precisely in the period 1548-1550.

In the first year of the Cyprus War (1570), all settlements on the coast of Biograd, including Pakoštane, were burned or destroyed. History repeated itself, the population perished or fled, and there was no return. The village was rebuilt only in 1597, with signing of the contract between Margarita Karnarutić and 14 serfs (six each from Biograd and Zlosela and two from the island of Murter), who were to settle the “old village of Pakoštane” and build a defensive wall around it. Judging by the lists of heads of families from 1608 and 1610, only five of the aforementioned fourteen can be said with certainty to have become residents of Pakoštane. Overall, the families that had lived in Biograd (Ajazović, Diković, Dlančić, Ljubović, Pehrinović, Pilicarić, Punošević) and Zloselo (Baičević/Bačković, Milić) participated to the greatest extent in the second reconstruction of the settlement.

Keywords: Pakoštane, population, migrations, late Middle Ages, early Modern Age, Venetian-Ottoman border, Biograd, island of Murter, Zlosela.